

Henrik Poulsen

Psykologisk Institut, Aarhus Universitet

Mentale forholdemåder med præstationskarakter

Mine kommentarer refererer ikke direkte eller eksplicit til Preben Bertelsens tekst, men jeg håber, at man dog vil kunne fornemme deres relevans for targetartiklens emne.

Den britiske empiristiske filosofi fra det 18. århundrede og den psykologi, der fulgte i denne filosofis fodspor, betragtede vore handlinger, vore perceptioner, vore erindringer og vore tanker som ufrivillige reaktioner på sansepåvirkninger og indre processer. Det mentale sås hermed ikke som fænomener, vi som personer har noget ansvar for. Således var eksempelvis tænkning for Hume (1711-1776) ikke noget, en person gør, men var blot forekomsten af ideas i bevidstheden, hvis opdukken forklares ved associative kræfter, der virker inde i personens mind.

Hume og de andre britiske empirister stræbte mod en videnskabelig forståelse af psyken, og Hume var specielt inspireret af Newton, men det er allerede betænkeligt, at en sådan "videnskabelig" forståelse af det mentale strider mod vor almene common sense forståelse af menneskelig handling og kognition, i henhold til hvilken vi tillægges og tillægger os selv ansvar for vore handlinger og kritiserer os selv og andre for sjusket perception, for at glemme væsentlige ting og for ikke at have "tænkt os ordentligt om".

Det er også et problematisk træk ved den britisk-empiristiske opfattelse, at den i sit forsøg på videnskabeliggørelse har tegnet et generelt billede af den menneskelige psyke, der passer uhyggeligt godt på den patologiske stilart, der er karakteristisk for hysterikeren (jfr. Shapiro, 1965). Hos hysterikeren er perceptioner umiddelbare sanseindtryk (impressions, som Hume kaldte dem), der ikke kontrolleres ved nøjere iagttagelse. For hysterikeren består det at løse et problem ikke i at analysere problemsituationen og opgavematerialet, men består alene i at gætte eller vente på, at noget må falde én ind. Og for hysterikeren er emotioner ukontrollerbare affektudbrud, som har taget én i sin magt, og som man har lige så lidt ansvar for som for at næsen løber, når man er forkølet.

Der er således brug for et alternativ til den britiske empirismes forståelse af vor psyke. Der er for det første brug for at besinde sig på, at en opfattelse som den britiske empirismes har negligeret, at de mentale fænomener har intentionalitet: Handlinger er rettede mod hidførelsen af handlingsmål, og kognitioner er rettede mod objekter i verden. Og for det andet har mentale forholdemåder karakter af personens præstationer.

Vore handlinger vurderer vi som vellykkede eller mislykkede. Vi gør dem eventuelt om, hvis de ikke lykkedes i første omgang. Vi bander eventuelt over vor klodsethed, eller vi undskylder os. Og en sådan præstationskarakter har ikke

blot de praktiske handlinger, der objektiveres, som Katzenelson udtrykker det (1996, s.16) - det gælder også de kognitive (mentale) handlinger, hvormed vi undersøger eller overvejer noget, uden at disse handlinger objektiveres.

Præstationskarakter har endvidere de kognitioner, der ikke er intenderede resultater af kognitive virksomheder, som f.eks. perceptionen af en måge, der lander på græsplænen, eller den erindring, der melder sig involuntært. Vi accepterer, at vi kan have set forkert og burde have set bedre efter, og vi accepterer, at vi kan have husket forkert. Og når vi bliver opmærksomme på vore non-veridikale kognitioner, kan vi ofte rette på dem ved at gå nærmere til objektet, ved at tage briller på, ved at læse om igen, etc., etc.

Reflekser samt emotionale ansigtsudtryk og gestus har derimod ikke præstationskarakter, men de er måske også knapt nok mentale forholdemåder.

Og endelig er disse mentale præstationer personens præstationer: Det er ikke øjnene, der ser, det er ikke ørerne, der hører, det er ikke hjernen, der tænker, og det er ikke lemmerne, der handler. Det er personerne, der ser hører, tænker og handler ved anvendelse af deres sanseorganer, hjerne og muskelbevægelser.

Ved deres intentionale rettedhed og ved deres karakter af personens præstationer adskiller de mentale forholdemåder (handling og kognition) sig fra de fysiologiske processer i sanseorganer, hjerne og muskler, som ligger til grund for de mentale fænomener som nødvendige betingelser herfor.

Som person-præstationer er de mentale forholdemåder fænomener, hvis vellykkede eller mislykkede, veridikale eller non-veridikale realisering vi har et personligt ansvar for.

Psykologiens opgave er det at klarlægge de mentale præstationers karakter, at klarlægge de mentale præstationers funktion i individets livsverden, og at klarlægge de mentale præstationers tilblivelse og omdannelse i løbet af artsudviklingen, i løbet af samfunds- og kulturhistorien, og i løbet af individets udvikling.

Referencer

- Katzenelson, B. (1996) Handling og adfærd. *Bulletin for Forum for Antropologisk Psykologi*. Vol 1, 2-27.
- Shapiro, D. (1965) *Neurotic styles*. New York: Basic Books.